FARA ARMÂNEASCĂ

A MAI CĂZUT O STEA DIN "CONSTELAŢIA LIREI"

SIRIUS - NICOLAE CARATANA - 1914-1992

—— Zahu PANĂ ——

După Radu Pătrăşcanu, un alt poet ale cărui poeme au apărut în grupajul "Constelaţia Lirei", cu numele de Sirius, din volumul de culegeri "Poezii din închisori", a plecat dintre noi. Cel mai original şi unul dintre cei mai talentaţi poeţi actuali, Nicolae (Cola) Caratana reprezintă un fenomen unic în cultura românească şi aromână.

Criticul Simion Bărbulescu scria despre el, într'o cronică publicată în "România Literară" din 9 Septembrie 1982, că: "Poezia lui Nicolae Caratana, originar din spaţiul orfeic al Pindului şi al "tragicei Macedonii" se prezintă ca o elevată sinteză a două experienţe majore (Arghezi şi Blaga). Dela primul a reţinut atitudinile lirice, fiorul existenţial, pe care Heidegger îl socoate drept "patria adevărului" înscriindu-se astfel pe traiectoria continuităţii, menită să-l scape de "uitarea sireapă".

La Blaga se referă Alexandru Piru, când scriind despre Nicolae Caratana că este "un poet puţin comentat de critici" spune despre poezia "Sfinx" a lui Caratana că este o replică la "Eu nu strivesc corola cu minuni a lumii" a poetului din Lancrăm.

Nu ştiu cât a fost de flatat Cola Caratana de aprecierile criticilor, dar ştiu câtă opoziţie a întâlnit la toate editurile din ţară. Manuscrisele lui erau ţinute ani de zile neatinse în rafturile editurilor. "Poezia mea zace în manuscrise" îmi scria el în August 1992. "După zece ani de somn, Editura Dacia m'a anunţat că este dispusă să-mi publice un volum, însă trebue să realizeze un anumit tiraj"... Si totuşi talentul lui a putut răzbi şi prin munţii de piatră ai editurilor.

In 1972, "debutează" la 58 de ani cu volumul "Lampadoforie" Ed. Cartea Românească, urmat de volumele "Lâna de aur" Ed. C.R. 1975, "Inscripţii rupestre" Ed. C.R. 1981, "Arbori" Ed. Litera 1989 şi "Aştept soarile" poeme aromâne, Ed. Litera 1985. Urma să-i apară în 1992 un volum la Ed. Dacia şi un alt volum de Poezii din închisoare, al cărui manuscris zăcea la Ed. Eminescu.

Un volum de circa 600 de pagini de amintiri era gata în manuscris sub numele de "Memorii ghetsimanice", adevărată istorie a trecerii autorului prin închisori.

De Cola Caratana am aflat în perioada durerosului nostru refugiu din Cadrilater, când i-au apărut unele poezii în revista "Armatolii" din Bucureşti. Era de departe cel mai talentat poet dintre cei care publicau acolo. Adolescentul de atunci, care eram, îi savuram versul, metrica şi ritmul, mai cu seamă după ce-i citisem poemul "Moartea Armatolului" din care am reţinut versurile: "Lividitatea morţii copleşindu-l/prin pieptul lui de stâncă şi de fier/ n'a fost ucis un Armatol ci Pindul,/ şi ochii care cată sus spre cer/ cu cât nesaţ se ortoiesc privindu-l/ când mâna-i cade frântă pe hanger"...

Altădată privindu-şi propria soartă, se consola: "Sunt papi care au dat anateme isterice/ întrerupta călătorie a lui Magelan./ Columb a murit nedreptăţit şi sărman,/ fără a-i moşteni numele cele două Americe"...

Nu mică mi-a fost mirarea când am aflat mai târziu, că Nicolae Caratana este un autodidact.

Născut la 14 Iulie 1914, în comuna armânească Horopani din Macedonia grecească, Cola făcea parte din ramura fărşeroţilor răspândiţi în Grecia prin centrele aromâneşti: Gramaticova, Cândrova, Patricina şi altele.

Viaţa aspră şi împrejurările grele în care trăiau Aromânii, nu i-au permis să urmeze studii înalte. A terminat doar şcoala primară din satul natal, în limba grecească. Pasiunea lui pentru citit l-a făcut să-i cunoască atât pe scriitorii vechilor elini cât şi pe poeţii greci moderni, dintre care mulţi de origine aromână. Scrisul şi cititul în limba română l-a învăţat el însuşi, fără profesori. Scormonea rădăcina cuvintelor pentru a le afla originea şi această pasiune l-a făcut să înveţe pe rând: italiana, franceza, s'a adâncit în studierea limbii latine şi mai târziu în lagărul de domiciliu obligatoriu dela Lăteşti, a început să înveţe limba germană.

Persecuţiile Grecilor împotriva Aromânilor - în special după schimbul de populaţie cu Turcia - i-a făcut pe mulţi Aromâni să emigreze pentru colonizare în România. Familia lui Caratana se stabileşte în judeţul Caliacra în 1935, dar numai după cinci ani sunt obligaţi să ia din nou calea surghiunului, în urma cedării Cadrilaterului dobrogean, Bulgarilor, în 1940. Evenimentele se precipită şi la izbucnirea războiului în 1941, Nicolae Caratana - deşi era susţinător de familie - este trimis pe front.

Ororile războiului îi prilejuiesc să scrie nişte poeme de mare concentrare lirică, cu imagini unice în tragismul lor. Mi-a citit aceste poeme în manuscris dar nu le-am văzut în lumina tiparului. Le vor fi luat securiştii la percheziţie, se vor fi pierdut în lungii ani de închisoare, au fost ferite să nu cadă sub cenzură şi condamnare?

Dispariţia lor ar fi o pierdere irecuperabilă. Descrierea stepei calmuce, iernile ruseşti, atacurile sovietice în valuri şi propria lui rănire, erau descrieri de un tragic dinamism. "Si din coapsămi dete cep" spuse el despre rănirea lui.

Era stimat şi considerat la acelaşi nivel de intelectualii aromâni, iar poeţii Ionel Zeana, Ion Cutova, Teohari Mihadaş Hrista Cândroveanu, Tache Zega şi cei din generaţia mai tânără, i-au apreciat creaţia şi poemele la adevărata lor valoare.

Tineam de mult să-l cunosc, în tinereţe, dar abia în anul 1947, profitând de o vacanţă de Paşti, m'am dus la Cogealac să-l întâlnesc. Surpriza a fost uluitoare. Greoi, ca un urs, şchiopătând cu piciorul încă nevindecat de rănile de pe front, capul lui de bronz şi ochii mari, negri, sfredelitori, care radiau o lumină ţâşnită din adâncul inteligenţei, te cucereau. Un Creangă al Pindului sau un gladiator roman.

Mi-a vorbit despre poezie şi literatură dar a trecut cu uşurinţă şi la alte subiecte. Găsise prin împrejurimi nişte monede vechi, le-a identificat epoca şi ca un numismat de meserie a stabilit perioada în care au sălăşluit Romanii prin acele meleaguri. Il studia pe atunci pe Edgar Allan Poe, paralel cu studii de istorie antică, momentele de redeşteptare a Aromânilor, drepturile noastre asupra Cadrilaterului, paralele între marile religii, scria poezii. Fiind invalid şi neputând munci pământul, obţinuse cu mare greutate un post prost remunerat de agent agricol comunal, de care n'a beneficiat mult timp.

Intâlnirea noastră n'a trecut neobservată. Agentul informator Mişu Trandafirescu, secretarul primăriei, a şi trimis un denunţ la Siguranţă, pentru care va fi anchetat mai târziu Caratana, după arestare.

In conflictele reformei agrare provocate de comunişti s'a adâncit adversitatea dintre băştinaşi, colonişti şi agenţii comunişti din Frontul Plugarilor, la Cogealac.

Era perioada marei încleştări dintre Români şi comunişti, în care era angrenată toată suflarea conştientă de pericolul bolşevic din România. Nicolae Caratana a fost tot timpul prezent în activitatea naţională, anticomunistă. Scăpat de arestările din 15 Mai 1948, nu va trece mult timp şi va fi arestat cu un lot de Macedoneni care activau în Dobrogea şi Banat. Legătura cu o reţea din străinătate le putea aduce o pedeapsă capitală, dar în lot erau numai ţărani şi nu apucaseră să întreprindă nici o acţiune, fapt care i-a salvat de o candamnare la moarte. Au fost însă toţi condamnaţi şi trimişi la închisorile de executare a pedepsei sau la Canal.

Cu valul de trimiteri din închisori la Canal, am ajuns în primăvara anului 1951 la lagărul de muncă Peninsula - Valea Neagră, unde l-am găsit şi pe Cola Caratana. Era pe vremea teroarei celor veniţi dela Piteşti şi Gherla. O mulţime de brigăzi erau conduse de reeducaţi. Cu puţin înainte de ajungerea noastră, la Peninsula fusese împuşcat în incinta lagărului deţinutul politic Dumitrache, în vară a fost împuşcat Prof. Simionescu, iar brigadierii Bogdănescu şi Petrică, continuau acţiunea "anchetelor de demascare" gen Piteşti, în brigăzile de "Zidari" 13 şi 14.

Schingiuit de Securitate, unde i s'a spart timpanul dela o ureche, Caratana era şi el vizat de studenţi. Dacă nu s'ar fi pornit anchetele pentru cele întâmplate la Piteşti şi crimele dela Peninsula cine ştie ce ar fi urmat.

După expirarea pedepsei a fost trimis în domiciliu obligatoriu la Lăteşti. Stângaci la orice meserie practică, nu a găsit de lucru decât îngrijitor la vite, dar într'o zi a dispărut un bou din cireadă şi s'a rătăcit prin baltă. Ameninţat de "sabotaj" Cola pleacă în căutarea boului prin locurile încă sub apă după revărsarea Dunării, pline de lipitori, care se agăţau flămânde, de picioare. "Si ce-ai făcut?" l-am întrebat când ne povestea întâmplarea." Păi ce era să fac? Am căutat să le smulg dar era greu şi dureros şi erau multe. Le-am lăsat până s'au săturat şi au căzut singure".....

La Lăteşti are şi prima bucurie. O veche cunoştinţă din Cogealacul dobrogean, Antoneta Pariza, îl vizitează în domiciliul obligatoriu şi între oropsitul surghiunit şi dârza armână se încheagă - dincolo de limitele prieteniei - dragostea sobră şi durabilă, sfârşită prin unirea destinelor în taina căsătoriei. Au stat puţini ani împreună, atunci.

In anul 1958, când Bulgarul comunist Vasile Vâlcu, guvernatorul Dobrogei cu titlul de prim-secretar de partid, anunţă că Regiunea Constanţa este prima regiune pe ţară, colectivizată integral iar Ruşii urmau să plece din România, Securitatea a provocat o răzmeriţă în Nordul Dobrogei, care a dus la arestarea a sute de ţărani. S'a umblat din nou şi la dosarele din perioada anilor '50 şi Cola Caratana cu un grup de dobrogeni din satele Cogealac, Mihai Viteazul, Sarighiol, Mihail Kogălniceanu, Constanţa şi din Bucureşti, sunt arestaţi din nou. Judecăţile formale i-au condamnat pe toţi la ani grei de închisoare şi ce este mai grav s'a pronunţat şi o pedeapsă capitală care a fost executată.

După condamnarea mea la Constanţa, i-am întâlnit pe toţi în închisoarea veche, preluată dela Ruşi, aşteptând itinerariul dubei care urma să ne ducă la închisorile de execuţie, de precădere la Aiud. Eram înghesuiţi într'o celulă fără ferestre, pe trei rânduri de paturi metalice până la tavan, câte doi într'un pat fără saltele. Eram scoşi odată pe zi afară, pentru nevoi la comandă. De Anul Nou 1959, n'am fost scoşi toată ziua şi ni s'a dat o mâncare infectă. Seara târziu, au venit doi gardieni beţi să ne scoată afară. Era o noapte liniştită, senină şi neverosimil de caldă. Enache Mitrenga, un deţinut originar din Cogealac nu s'a abţinut să nu admire: "Ce ai tu mă, cu Unu Mai?" In zadar a încercat omul să explice. Ne-au închis repede în celulă iar pe Mitrenga l-au adus mai târziu, zdrobit de bătaie.

"Alinierea!" Ne-am rânduit ca la numărătoare şi gardienii duhnind a băutură ne fixau pe rând. S'au oprit la Caratana. Era cel mai robust şi bine legat dintre noi. "Ieşi afară". După un timp cât o veşnicie s'au tras zăvoarele şi Cola este împins în celulă. N'am văzut în toţi anii mei de închisoare o sticlire a ochilor ca ai lui Caratana de atunci. Era zdrobit. Si-a învins toate chinurile durerii şi cu felul lui deosebit a căutat să diminueze toată tragedia: "Mâine nu mai au cu ce aduce hârdaiele de mâncare. 'Toate ciomegile le-au spart pe mine". Ce putere de rezistenţă şi caracter putea să aibă omul acesta? Nu se putea aşeza pe pat de durere. Pipăindu-i trupul tumefiat, un fost student la Medicină a constatat două coaste rupte. Nu s'a sinchisit nimeni din conducerea închisorii să-l ducă la doctor. Cum s'or fi sudat acele coaste, Dumnezeu ştie.

Nicolae Caratana a rezistat şi durerilor de atunci şi altor dureri şi anilor de închisoare, dar inima lui caldă, plină de dragoste, devotament şi camaraderie nu-l mai ajuta ca mai înainte.

Tinut sub permanenta supraveghere a Securităţii şi după liberare, chinuit cu noi interogatorii, percheziţii acasă în căutarea de manuscrise şi şantajat cu propuneri de colaborare, boala de inimă s'a agravat în continuu. I-a slăbit vederea. Un ochi operat de cataractă îl mai ajuta puţin, dar celălalt pierduse vederea complet. Ar fi avut nevoie de un cristalin care acolo şi cu banii de atunci costa în România vreo 25.000 de lei pe care nu-i avea. Scria greu, el care n'a trăit decât pentru scris. Cenaclurile literare din Constanţa şi revista Tomis se fereau de numele lui. Incoruptibilii n'au ce căuta în socialism.

Avea atâta disponibilitate creatoare şi atâta material inedit, că i-ar fi ajuns pe ani de zile de scris. Sorocul se împlinise însă la 19 Octombrie 1992.

S'a ridicat chemat de tainica lumină care ne va chema pe toţi, călăuzindune spre locul destinat fiecăruia. O fi trecut prin Horopanii lui unde a buchisit prima oară cuvântul scris, a ocolit Olimpul "un munte ca toţi munţii" cum spunea el şi s'a dus spre marea fălcare unde îl aşteptau Ciumetti şi Pihu, Iancu, Doru şi Nea Costache, Gula Caranica, Cucoli, Zelca şi Tache Zega cu care mai are de discutat originea latină a unor cuvinte armâneşti.

A rămas printre noi cu sufletul încătuşat în cuvintele scrise de el, cum îmi spunea în ultima scrisoare: "Numai poezia va mai trăi... Poezia rămâne eternă". A ta cu siguranţă, Cola, "peste florile ce-anină tristul tău mormânt".

Nicolae Caratana.

Prezent!